

ORPHEUS NOSTER

A Károli Gáspár Református Egyetem eszme-, vallás- és kultúrtörténeli folyóirata

BUDDHIZMUS – INDIA ÉS TIBET

Bangha Imre
Gelle Zsóka
Kelényi Béla
Körtvélyesi Tibor
Kőő Artúr
Pajor Sándor
Szegedi Mónika

ORPHEUS NOSTER

Journal of Károli Gáspár University
of The Reformed Church in Hungary, Faculty
of Humanities

A Károli Gáspár Református Egyetem eszme-,
vallás- és kultúrtörténeti folyóirata

BUDDHIZMUS – INDIA ÉS TIBET

BUDDHISM – INDIA AND TIBET

XI. ÉVFOLYAM (2019), 3. SZÁM

A folyóirat megjelenését támogatja a Nemzeti Kulturális Alap.

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

Kiadó: KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

Felelős kiadó: SEPSI ENIKŐ, a BTK dékánja

Felelős szerkesztő: FRAZER-IMREGH MONIKA

Szerkesztők: FÜLÖP JÓZSEF
NAGY ANDREA
PÉTI MIKLÓS

Szerkesztőbizottság: FABINY TIBOR
HEGYI DOLORES
HORVÁTH EMŐKE
KURUCZ GYÖRGY
TÜSKÉS ANNA
VASSÁNYI MIKLÓS

Angol anyanyelvű lektor: JACK CLIFT (SOAS University of London)

Francia lektor: TÜSKÉS ANNA

Német anyanyelvű lektor: SZATMÁRI PETRA

*A megjelentetésre szánt kéziratokat, illetve a megrendeléseket
a következő címre kérjük küldeni: orpheusnoster@googlegroups.com
Authors should submit manuscripts to the email address
<orpheusnoster@googlegroups.com>*

ISSN 2061-456X

Az első borítón:

Szerelmespár. Freskó. Adzsantá (2. barlang), India (i. sz. 6. sz.)

A hátsó borítón:

A szoros és a tágas kapu ábrázolása: Máté 7, 13.

KÁLVIN Institutio Christianae religionis c. művének fedlapján.

Kiadó: Antonius Rebulius, Genf, 1561.

A nyomdai munkákat a Prime Rate Kft. végezte,
felelős vezető Tomcsányi Péter

A folyóirat online is olvasható a KRE honlapján: orpheusnoster.kre.hu

Facebook: facebook.com/orpheusnoster

MTMT: mtmt.hu/orpheus-noster

MATARKA: matarka.hu/szam_list.php?fsz=1940

LinkedIn: linkedin.com/in/orpheusnoster/

TARTALOM

SZEGEDI MÓNIKA

Atomizmus a buddhista filozófiában 7

PAJOR SÁNDOR

A korai njája istenképe 24

KÖRTVÉLYESI TIBOR

Az út másik széle – tantrikus nyomok a páli kánonban 37

KELÉNYI BÉLA

„Furcsa magyar vágy” – Baktay Ervin nyugat-tibeti útja 63

GELLE ZSÓKA

A bódhnáthi sztúpa története tibeti források tükrében 82

MŰHELY

BANGHA IMRE

Indiai napló 2019 96

RECENZÍÓ

KÖÖ ARTÚR

A magyar nyelvű sajtó szerepe a Regátban és Szlavóniában a 19–20. század fordulóján
 Makkai Béla: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt. Bukaresti és eszéki magyar lapok az identitásörzés és kisebbségi érdekvédelem szolgálatában (1860–1918)*,
 Budapest, Médiatudományi Intézet, 2016. 209 pp. II2

JUHÁSZ ESZTER

Susanne Popp, Katja Gorbahn, Susanne Grindel (eds.): *History, Education and (Post-)Colonialism*, International Case Studies, Peter Lang,
 Berlin, 2019, 360 pp. II6

CONTENTS

MÓNKA SZEGEDI

Atomism in Buddhism 7

SÁNDOR PAJOR

The Theology of Early Nyāya 24

TIBOR KÖRTVÉLYESI

The Other Edge of the Path – Traces of Tantric Sexuality in the Pali Canon 37

BÉLA KELÉNYI

Ervin Baktay's Journey in Western Tibet 63

ZSÓKA GELLE

The History of the Bodhnath Stupa in the Light of Tibetan Sources 82

WORKSHOP

IMRE BANGHA

Indian Diary 2019 96

BOOK REVIEW

ARTÚR KÖÖ

Béla Makkai: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt. Bukaresti és eszéki magyar lapok az identitásörzés és kisebbségi érdekvédelem szolgálatában (1860–1918)*, Budapest, Médiatudományi Intézet, 2016. 209 pp. 112

ESZTER JUHÁSZ

Susanne Popp, Katja Gorbahn, Susanne Grindel (eds.): *History, Education and (Post-)Colonialism, International Case Studies*, Peter Lang, Berlin, 2019, 360 pp. 116

GELLE ZSÓKA

A bódhnáthi sztúpa története tibeti források tükrében

A bódhnáthi nagy sztúpa az egykor Tibetből Nepálba kigyózó karavánút mentén fekszik, mely a tibeti határtól Szankhun¹ át Bódhnáth érintésével Csabahilbe² tartott, majd onnan délre fordulva átszelte a Bhagmati folyót, hogy Lalitpurba,³ a nevári kereskedők városába vezessen. Az utazók, kereskedők számára több évszázada az út egyik fontos állomása volt, ahol mindig megálltak, hogy rituálisan körbejárnák, mert hittek abban, hogy akár egyetlen kör megtételével is elég érdemet lehet felhalmozni ahhoz, hogy bűneik megbocsáttassanak. Ez a hit egy legendán alapul, mely szerint réges-régen élt egy lobbánékony természetű kereskedő, aki sosem áldozott a Buddhának, és még a boltjába tévedő vásárlókkal is olyan otrombán viselkedett, hogy aki csak tehetett, elkerülte. Ezért amikor meghalt, egyből a pokolra került. De amikor a Holtak Ura összeállította bűnlajstromát, megjelent a Buddha, és eltörölte a kiszabott ítéletet. Magyarázatul elmondta, hogy ez a kiállhatatlan kereskedő egyszer, amint épp egy kutyát kergetett, akarva-akaratlanul megkerülte a bódhnáthi sztúpát, és ezzel annyi erényt halmozott fel, hogy a Buddha feloldozta bűnei alól.⁴ Az idők során egyre nőtt a legendák és hiedelmek száma, melyek a bódhnáthi sztúpa különleges szerencsehozó erejét vagy éppen védelmező szerepét voltak hivatva alátámasztani; ezek közül a tibeti forrásokban szereplőket elemzem tanulmányomban.

A nyugati világ számára talán Waddell⁵ adott hírt elsőként a bódhnáthi sztúpáról, aki a Brit Királyi Ázsiai Társaság 1892-es közleményeiben röviden összefoglalta,

- ¹ Szankhu: ősi nevári városka 17 km-re Kathmandutól, a Kathmandu-völgy északkeleti peremén. A legenda szerint Guru Rinpócse itt is számos kincset (*gter ma*) rejtett el. A buddhisták számára Szankhu Vadzsrajóginí temploma miatt is fontos zarándokhely.
- ² Csabahil: ősi városka (ma már inkább csak városrész) Bódhnáth szomszédságában. Számos fontos hindu templom található itt, a buddhisták számára sztúpája miatt lett zarándokhely, melyet a legenda szerint Asóka király leánya, Csarumati hercegnő építtetett, akinek férje nepáli herceg volt.
- ³ Másnéven Pátan. Szintén a régmúltba veszik történelme; számtalan híres hindu és nepáli templomnak ad otthont; a Malla időszakban a három királyi város egyike volt a Kathmandu-völgyben; kézműveseiről, főként nevári fafaragóiról és bronzműveseiről híres.
- ⁴ A sztúpa körbejárásának jótékony hatásáról lásd Khenpo Sodargye, egy tibeti láma tanítását, melyben számos legendát felsorol. khenposodargye.org/2013/03/the-merits-of-circumambulating-stupas/
- ⁵ Laurence Austine Waddell (1854–1938) brit felfedező, katonai sebészként dolgozott Indiában. A tibeti mellett a szanszkrit és a sumér nyelvek is foglalkoztatták, amatőr régészként és műgyűjtőként is tevékenykedett. Az 1890-es években a brit hadsereggel Dardzsilingben állomásozott, ahol megtanult tibetiül, és az itt látott buddhista rituálékról könyvet is írt. Többször járt álrühában Tibetben, és az 1904-es Younghusband katonai expedíció kulturális tanácsadója volt. Charles Bell mellett kora legnevesebb Tibet-szakértőjének számított, és sokak szerint Indiana Jones alakját is róla mintázták.

amit nepáli látogatása alkalmával megtudott.⁶ Ebben megemlíti, hogy a sztúpát a helyiek Makutának⁷ és Dzsarung Khashornak⁸ is nevezik, és ottjártakor nem talált semmilyen eredeti feljegyzést, mely a sztúpa leírását vagy történetét tartalmazná, ezért egy legendát közöl csak a sztúpáról egy akkoriban újonnan nyomtatott tibeti nyelvű füzetke alapján, melyet a zarándokoknak árulnak a sztúpa mellett. Mindössze háromoldalas beszámolójában röviden összefoglalja a füzetben található legendát, és közli, hogy egy bizonyos Punya Vadzsra⁹ és a nagy láma, Shabkar¹⁰ másik tanítványa adta közre ezt a javított kiadást. Leírásából egyértelmű, hogy a füzet *A Nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendája* című tibeti szöveg első fejezetét tartalmazta.¹¹ Mivel ez a fejezet írja le a sztúpa építésével kapcsolatos legendát, mindig is nagyon népszerű olvasmányának számított a tibetiül tudók körében, és rengeteg kiadása létezik. A Waddell által vásárolt szöveg az említett nevek alapján annak a híres kiadásnak egy későbbi változata volt, melyet Shabkar Láma (Zhabs dkar tshogs drug rang grol, 1781–1851)¹² készítettett abból az alkalomból, hogy 1821-ben Tibetből a Kathmandu völgybe utazott, és renoválta a sztúpát. Életrajza szerint hatszáz ezüstöt ajánlott fel, hogy újrafessék a sztúpát meszes és sáfrányos vízzel; továbbá rézlapokkal vont be, majd bearanyoztatta a csúcsát, hogy ugyanúgy ragyogjon, mint a Kathmandu-völgy másik híres sztúpája, a Szvajambunáth; és állatáldozat he-

⁶ Lásd L. A. WADDELL: „Note on the Ma-gu-ta or Cha-rung ka-shor Stupa: A Celebrated Place of Lamaist Pilgrimage in Nepal.” In *Proceedings of the Asiatic Society of Bengal*, Calcutta, Asiatic Society of Bengal, 1893, 186–189.

⁷ Maguta, kiejtése: Makuta. *Makuta bandhana caityán*ak nevezték a Mallák síremlékét Kusinágárában, amely egy prebuddhista caitya volt, és ami mellett a *Maháparinibbána szutta* szerint a történeti Buddha testét eltávozása után elégették. A „makuta” szó ezért a bódhnáthi sztúpa esetében valószínűleg ennek a kifejezésnek a rövidítése. A páli szöveg angol fordítását lásd: accessionsight.org/tipitaka/dn/dn.16.5-6.than.html. A Dzsarung Khasor sztúpa legendájában *Ma gu ta*-ként írják át annak a városrésznek a nevét a Kathmandu-völgyben, ahol a sztúpa áll. Lásd *mChod rten chen mo bya rung kha shor gyi lo rgyus*, Bodhnath, Samtenling Monastery, 2004, 3, a későbbiekben CHORTEN1.

⁸ T. *bya rung kha shor*. A *bya rung* jelentése: „megcsinálhatod”, „megteheted”. A *kha shor* jelentése lehet az, hogy „kicsúszott a számon”, „meggondolatlan kijelentés” vagy „ígéret”. Az elnevezés bővebb magyarázatát lásd a későbbiekben.

⁹ A 3. Csini Lámát is Punya Vadzsranak (1886–1982) hívták, de ő nem lehetett e szöveg kiadója, mert még csak gyermek volt, amikor Waddell megírta beszámolóját, és csak 1922-től foglalta el a Csini Lama posztját.

¹⁰ Sabkar Cogdrug Rangdrol (Zhabs dkar tshogs drug rang grol, 1781–1851). Amdóban született, és Milarepa emanációjának tartották. Életének nagy részét magányos elvonulásban töltötte a hegyekben. Termékeny író volt, a legenda szerint napi száz oldalt is tudott írni. Legnépszerűbb műve a *Garuda repülése* (*mKha ldng gshog rlabs*), melynek számos angol és több magyar fordítása is létezik, mely utóbbiakat lásd SABKAR LAMA: *A Garuda röpte*, Budapest, Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 2003.

¹¹ Az első fejezetet Hoffmann fordította németre „Der Stupa der Gänsehirtin” címmel (Helmut HOFFMANN: *Märchen aus Tibet*, Munich, E. Diederichs Verlag, 1965, 42–46). A teljes szövegnek számos angol nyelvű fordítása van, a legnépszerűbb ezek közül Keith DOWMAN: *The Legend of the Great Stupa*, Berkeley, Dharma Publishing, 2004 (első kiadása Berkeley, 1973).

¹² A tibeti szavak magyar kiejtés szerinti átírásban szerepelnek a főszövegben, melyet zárójelben vagy lábjegyzetben a Wylie-féle tudományos átbetűzés követ.

lyett azért fizetett, hogy megmentse egy vízibivaly életét,¹³ melyet a felszentelési lakomára akartak leölni.¹⁴

Guru Rinpócének (Padmaszambhava) tulajdonítják *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendája, mely hallás által megszabadít*¹⁵ című tanítást; annak a 8. századi indiai mesternek, aki Tibetben meghonosította a tantrikus tanításokat, és akinek alakja oly legendás méretűvé nőtt az évszázadok során, hogy a tibetiek egyenesen a második Buddhaként tisztelik. A tibeti nyingma iskola hagyománya szerint *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendája* egy kincsszöveg (T. *gter ma*),¹⁶ melyet Guru Rinpócse rejtett el Tibetből való távozása előtt, hogy a jövőben megtalálja majd egy arra alkalmas mester. Állítólag a II. században fedezte fel először egy bizonyos Lhacün Ngönmo (Lha btsun sngon mo),¹⁷ de akkoriban még nem jött el az idő e tanítás elterjesztésére, ezért újból elrejtette. A tanítás újbóli felfedezése (T. *yang gter*) a 16. század első felére tehető, amikor Ngacshang Sákja Zangpó (sNgags 'chang Shakya bzang po) bukkant rá és lejegyezte mai formájában.

I. Ngacshang Sákja Zangpó – Kincsmester, író és archeológus

Ngacshang Sákja Zangpónak nincs részletes korabeli életrajza, ezért későbbi századok mesterei által írt rövid életrajzait¹⁸ fogom kibővíteni azokkal az életrajzi ada-

¹³ T. *tsbe thar*.

¹⁴ Sabkar életéről lásd Franz-Karl EHRHARD: „The Stupa of Bodhnath: A Preliminary Analysis of the Written Sources,” *Ancient Nepal*, 1990/120, 1–9. A bódhnáthi sztúpa renoválásáról lásd C. Cüppers: „Zhabs dkar Bla ma Tshogs drug rang grol's Visit to Nepal and his Contribution to the Decoration of the Bodhnath Stupa.” In *Nepal, Past and Present*, Proceedings of the Franco-German Conference Arc-et-Senans, June 1990, Paris, CNRS, 1993, 152–155. Sabkar életrajzának angol fordításában a bódhnáthi sztúpánál töltött idejéről lásd SHABKAR: *The Life of Shabkar. The Autobiography of a Tibetan Yogi*, Kathmandu, Shechen Publication, 1997, 362–365.

¹⁵ Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a teljes cím helyett *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendája* címen fogok erre a szövegre hivatkozni.

¹⁶ A *terma* (T. *gter ma*), vagy „kincs” tanításokat a hagyomány szerint Guru Rinpócse, társa, Jeshe Tsögyal, és mások rejtették el fában, sziklában, illetve legtöbbször mesterek tudatfolyamában, s évszázadokkal később az arra érdemes kincsmesterek (*gter ston*) fedezték fel ezeket a tanításokat álmokban, vízióban, vagy találtak egy sárga tekercset egy dákiní-írással írott szótaggal, mely előhívta tudatukban az elrejtett tanítást, melyet aztán leírtak. Lásd Janet GYATSO: *Apparitions of the Self: The Secret Autobiographies of a Tibetan Visionary*, Princeton, Princeton University Press, 1998; TULKU THONDUP: *Hidden Teachings of Tibet. An Explanation of the Terma Tradition of Tibetan Buddhism*, Boston, Wisdom Publications, 1994; Andreas DOCTOR: *Tibetan Treasure Literature. Revelation, Tradition and Accomplishment in Visionary Buddhism*, Ithaca, Snow Lion, 2005.

¹⁷ SHABKAR 1997, 390, fn. 28.

¹⁸ Guru bkra shis, Stag sgang mkhas mchog, *Bstan pa'i snying po gsang chen snga 'gyur nges don zab mo'i chos kyi 'byung ba gsal bar byed pa'i legs bshad mkhas pa dga' byed ngo mtshar gtam gyi rol mtsbo*. Hsining: mTsho sngon mi rigs par khang, 1990, WIKG10687 (a későbbiekben GURU TASHI). 'Jam mgon kong sprul blo gros mtha' yas, *Gter ston brgya rtsa'i rnam thar*, reproduced from a manuscript preserved in the library of Ri bo che rje drung of Padma bkod, Tezu, Tibetan Nyingmapa Monastery, 1973, W20539

tokkal, melyeket kortársairól szóló írásokban találtam,¹⁹ hogy részletesebb képet kaphassunk életéről és spirituális tevékenységéről.

Ngacshang Sákja Zangpó Latö (La stod) körzetben született, egy Dramszodzong (Gram so rdzong)²⁰ nevű településen a helyi főnök (T. *sde dpon*) fiaként, aki tantrikus gyakorlók leszármazottja volt.²¹ Pontos születési éve nem ismert, de az biztos, hogy mind a *kama* és a *terma*,²² továbbá a régi és az új iskolák tanításait is olyan híres mesterektől tanulta, mint a kongpói Namkha Palden (Nam mkha' dpal ldan), Namkha Gyalcen (Nam mkha' rgyal mtshan), Szangye Tenpa (Sangs rgyas bstan pa), a Cangból származó Orgyen Palszang (O rgyan dpal bzang), és Pema Lingpa (Padma gling pa, 1450–1521).²³ Hosszú ideig meditált a Riwo Palbar hegyen, mely az Északi Kincshagyomány központja volt. Híres felfedezése a Víz-Hím-Majom év²⁴ Kecse hónapjának 18. napján történt, amikor egy álombeli kinyilatkoztatást követve Közép-Tibetben, a Szamje kolostor vörös sztúpájában megtalálta *A renoválásról szóló prófécia tekercsét*²⁵ és *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendáját*.²⁶

Innen Nepálba ment, és feltárta a Dzsarung Khasor sztúpát, melynek léte ekkorra már feledésbe merült, és teljesen betemette a föld. Egyes szövegek szerint

.....
(KONGTRUL). *Dang po 'jig rten srid pa chags tshul gyis lo rgyus bzur rtsam cig zhu ba*. NGMPP Reel no.: E 2669/5 (DANGPO).

¹⁹ Például egyik híressé vált tanítványa, Lekden Dorje (Legs ldan rdo rje, 1452–1565) életrajzában is gyakran említik: *Rig 'dzin mnga' ris pa chen po legs ldan b'dud 'joms rdo rje'i rnam thar*, In bKa' ma mdo dbang gi bla ma brgyud pa'i rnam thar, Leh, S. W. Tashigangpa, 1972, fs. 351–392, W21523.

²⁰ Szó szerinti jelentése „Szemfog erőd”, Shelkartól keletre fekszik, a Drangszó tó (Drang so'i mtsho mo) közelében, melyet gyakran említenek a tibeti útikönyvek.

²¹ Kun bzang nges don klong yangs, Dog spral rig 'dzin (b. 1814), *Bod du byung ba'i gsang sngags snga 'gyur gyi bstan 'dzin skyes mchog rim byon gyi rnam thar nor bu'i do sbal*, 186 fols, Dalhousie, Damchoe Sangpo, 1976, W19708, 134r (NORBU).

²² A *kama* (*bka' ma*) és a *terma* (*gter ma*) a nyingma iskola két áthagyományozási módja. A kama kategóriájába tartoztak a töretlen mester-tanítvány hagyományláncon továbbadott tanítások, a *termá*éba az elrejtett és sokszor évszázadokkal később felfedezett tanítások.

²³ M. J. BOORD: *Gathering the Elements. The Cult of the Wrathful Deity Vajrakiila According to the Texts of the Northern Treasures Tradition of Tibet (Byang-gter phur-ba)*, Berlin, Wandel Verlag, 2013.

²⁴ A vélemény megoszlik arról, hogy melyik Víz-Hím-Majom évről van szó. A TBRC 1572-re tippel, több kutató szerint 1512-ről van szó (lásd Franz-Karl Ehrhard: A Forgotten Incarnation Lineage: The Yolmo-ba sPrul-skus. In *The Pandita and the Siddha*. Tibetan Studies in Honour of E. Gene Smith. Dharamsala, Amnye Machen Institute, 2007, 27; A. M. Blondeau: *Annuaire de l'École Pratique des hautes Études*, Ve Section, Sciences Religieuses, 41, 1982/83, 126.), Boord szerint 1452 (BOORD 2013: 65).

²⁵ *Zhig gsos lung bstan gyi shog ril*. A szövegből nyilvánvaló, hogy két *termát* fedezett fel Szamjében, lásd BOORD 2013: 65.

²⁶ A kolofón szerint (CHORTEN2, 2004, 153.) a tanítást misztikus formula alakjában először Tertön Lhacön Ngönmo fedezte fel vagy Lhawang Gyaco Lodrö a Mahávairócsana szobor mögött a Szamje kolostor felső szintjén, és ezután ősi írással egy sárga papírtekercsre írta le, és újból elrejtette a vörös sztúpa oroslántrónjának délnyugati oldalán: *bdag gter ston lha lha dbang rgya mtsbo blo gros/ btsun sngon mos/ rnam snang chen po' i sku rgyab nas gter nas gdan drangs pa las/ U rgyan rin po ches/ lo rgyus 'di bu yig tu bris la/ gter gnas su slar spos zhes lung bstan byung bal tar/ shog ser sngar shul du bzbag bu yig bsam yas mchod rten dmar po' i seng kbr'i' i/ lho nub mtsbams su slar yang gter du sbas te/ ma 'ongs 'di la dbang ba' i las 'phro can dang 'obrad par shog cig/ ces smon lam btab bo/*

korábban a Szvajambunáth sztúpa felújítását is felügyelte, mely 1504-ben fejeződött be, és melynek fő támogatója Ratna Malla²⁷ király és minisztere Dzadrag ('Dza' drag) volt. Ez arra enged következtetni, hogy személyesen találkozott Cangnyön Hérukával (1452–1507),²⁸ aki e felújítás során egy csakrát és egy spirált helyezett a sztúpa tetejére. Nepálban, a bódhnáthi sztúpában Sákja Zangpó megtalálta a nepáli király, Ansuvarman (Od zer go cha, uralk. 605–621) ereklyéit,²⁹ és Lhaszában is felfedezett kincstanításokat, melyek között Szongcen Gampó (Srong btsan sgampo, 617–649), az első buddhista tibeti király művei is szerepeltek. Tanítványai között voltak musztángiak (gLo bo), dél-tibetiek (Lha stod byang), sokan közülük ez utóbbi terület politikai központjában, Ngamringban éltek, ahol ottjártakor megkapta az Északi Kincshagyomány tanításait Thuksze Namkha Gyalcentől (Thugs sras nam mkha' rgyal mtshan, 1454–1541). Az elrejtett földek iránti érdeklődését nemcsak Rigzin Gödem próféciai táplálták, de egy véletlen találkozás is, melynek során Kjirongban Rigzin Csogden Gönpóval (Rig 'dzin mChog ldan mgon po, 1497–1557) hozta össze a sors, aki szintén Pema Lingpa tanítványa volt, és a híres Dzsobót jött meglátogatni.³⁰ A *Csodás történetek óceánja*³¹ című szöveg tanúsága szerint számos könyvet kapott tőle, melyek különböző elrejtett földek (*sbas yul*) leírásait tartalmazták.³² Ngacshang Sákja Zangpó követve a Rigzin Gödem által felfedezett próféciaikat, átvágta a Himálaja jégfalát Gungthangtól délre, és megnyitotta a havas hegyekkel övezett Jolmó elrejtett földjét, a titkos Lótusz Ligetet (*sBas yul Yol mo gangs ra sbas pa Padma'i tshal*). Templomot épített, melyet ma Ciri Gonpaként ismernek.³³ Ngacshang Sákja Zangpó az Északi Kincshagyomány tanításait két tanítványának adta tovább, Ngari Pancsen Pema Wangyalnak (mNga'

²⁷ Ő alapította 1484-ben Kantipur királyságát, melynek központja Kathmandu volt.

²⁸ Franz-Karl EHRHARD: „Further renovations of the Svayambunath-Stupa (from the 13th to the 17th centuries),” In *Ancient Nepal*, Journal of the Department of Archeology, Kathmandu, 1991, 123–125. Ehrhard szerint azonban Ngacshang Sákja Zangpó csak a bódhnáthi sztúpa újjáépítésén dolgozott, és nevét a tibeti szerző tévesen említi a Szvajambu felújítói között. Személyes találkozásuk azonban magyarázatot adna arra, hogy Cangnyön Héruka, aki 1488-ban megírta *Milarepa életrajzát és Százézer énekét*, miért tett említést Jolmóról, és az ottani Oroszlán erőd tigris barlangjáról (sTag phug seng ger dzong), mint az egyik szent helyről, ahol Milarepa medítált, mivel korábbi források és Milarepa életrajzok csak Tibetben lévő helyeket említenek. Lásd Andrew QUINTMAN: „Redacting Sacred Landscape in Nepal: The Vicissitudes of Yolmo's Tiger Cave Lion Fortress.” In Benjamin Bogin and Andrew Quintman (eds.): *Himalayan Passages: Tibetan and Newar Studies in Honor of Hubert Decler*. Somerville: Wisdom, 2014, 69–95.

²⁹ A tibeti történelemkönyvek is gyakran említik, mivel lányát Bhrikutit Tibet első buddhista királyához, Szongcen Gampóhoz adta feleségül. A nepáli történelem Ansuvarmant a Thakuri dinasztia alapítójaként tartja számon, számos királyi ediktuma, adománylevele felirat formájában máig fennmaradt.

³⁰ Híres buddha szobor Kjirongban, az Árja Phagpa Vati templomban. A “négy testvér”, azaz a négy szantálfából lévő magától született Avalokitésvara szobrok egyike.

³¹ *Ngo mtsbar gtam gyi rol mtsbo*. Guru Tashi írta 1807 és 1813 között. Dan MARTIN: *Tibetan Histories. A Bibliography of Tibetan-Language Historical Works*. London: Serindia Publications, 1997, 151.

³² GURU TASHI, 529.

³³ Az eredeti szerkezet porig égett a 16. században, és minden eredeti kincs dokumentum (*gter sbog*) és értékes tárgyi kincs (*gter rdzas*) elpusztult.

ris pan chen Padma dbang rgyal, 1487–1543) és Lekden Dordzsénak (Legs ldan rdo rje)³⁴, akik testvérek voltak, és Musztángból származtak (gLo bo).³⁵ Sákja Zangpó a gungthangi király udvarában a herceg, Kunszang Nyinda Trakpa (Kun bzang nyi zla grags pa, 1540–60)³⁶ személyes tanítójaként is szolgált.

2. A Dzsarung Khasor sztúpa legendája

A Jolmó tulkuk³⁷ legitimitását *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendája* című szöveg biztosította, mely párbeszédese formában íródott. A dialógus Triszong Decen, a 8. századi tibeti király és mestere, a már említett Guru Rinpócse között folyik. Az első fejezet a múltba tekint vissza, az aranykorba, Kásjapa Buddha idejébe, amikor egy idős asszony sztúpát akart építeni négy fiával,³⁸ és arra kérte a királyt, hogy engedélyezze az építkezést. A király teljesítette kérését, ám a helyiek látva, hogy egy egyszerű asszony hatalmas sztúpa építésén fáradozik, tiltakoztak a királynál. Válaszul a király azt mondja: „bár a ‘megteheted’ (*dzsarung, bya rung*) csak kicsúszott a számon (*khasor, kha shor*), most már nem vonhatom vissza az ígéretem.” E kijelentés első feléből származik a sztúpa tibeti neve: Dzsarung khasor. Négy évvel később az asszony meghalt, és fiainak további három évbe telt, hogy befejezzék az építkezést.

A szöveg második fejezete az építők fohászaival foglalkozik, és mivel erre hivatkozik a Jolmó tulkuk hagyományvonala, ezért részletesen leírom, mi áll a szövegben. A legidősebb fiú azért imádkozott, hogy Tibetben szülessen újra királyként, aki majd

³⁴ Ő volt az idősebb testvér. Egyes források 1452-re teszik születésének idejét, halálát pedig 1565-re, ami azt jelentené, hogy 113 évig élt. Halála után poszthumus kapta meg a második Dordze Drak Rigzin címet. Öccsével együtt a Jangleső barlangnál, Nepálban találkoztak először Ngachhang Sákja Zangpóval, aki Rigzin Gödem reinkarnációjának ismerte el Lekden Dordzsét, és átadta neki az Északi Kincshagyomány tanításait és beavatásait. Aztán egy évig közös elvonulásuk során a Riwo Palbar hegyen átadta Lekden Dordzsénak Rigzin Gödem kicsszövegeinek teljes átadását. Lekden Dordzse később Szikkimbe ment, ahol megnyitott néhány szent helyet, és kincstanításokat (*gter ma*) fedezett fel. A második Jolmó tulku, Namkha Gyacsin a tanítványa volt. Életének további részleteiről lásd: treasuryoflives.org/biographies/view/Second-Dorje-Drak-Rigdzin-Lekden-Dorje/TBRC_P1701

³⁵ DUDJOM Rinpoche, *The Nyingma School of Tibetan Buddhism. Its Fundamentals and History*, 2 vols, (eds. and trls.) Gyurme Dorje, Matthew Kapstein, Boston, Wisdom Publications, 1991, 806.

³⁶ BOARD 2013, 66.

³⁷ T. *sprul sku*. „Emanációs test”; egy korábban élt mester újjászületése.

³⁸ Köszönettel tartozom Orosz Gergelynek, amiért felhívta figyelmem egy érdekes bön szövegre, a Bon chos dar nub kyi lo rgyus bsgrags pa rin chen gling grags-ra (W1KG3814). A Bsgrags pa gling grags a bön szemszögéből mutatja be a Dzsarung Khasor történetét, és leírja a három fiútestvér legendáját, akik felépítik a sztúpát, aztán Tibetben születnek újjá, hogy elterjessék a buddhista tanítást. (Bon Jarung 91–92.) A szöveg szerzőjének kiléte és datálása vitatott. Klein és Tenzin Wangyal Rinpoche szerint (Ann C. Klein and Tenzin Wangyal: *Unbounded Wholeness*. Bon, Dzogchen, and the Logic of the Nonconceptual. Oxford, Oxford University Press, 2006, 210, fn. 49) a szerző egy Blo gros thogs med nevű bön kincsmester volt, aki 1280-ban született, a TBRC bibliográfiai adata is ezt követi. Dan Martin szerint ez a szöveg eredetileg a 8. századi Dran pa Nam mkha’ műve. Lásd Martin 1997: 28–29, no. 13.

elterjeszti a buddhista tanítást. A második fiú bhiksuként³⁹ akart újjászületni, aki szerzetesek felszentelésével tartja fenn a tanítást, és szerzetesi közösséget hoz létre. A harmadik fiú csodás újjászületést akart, démoni erőket legyőzni, és megvédeni a tanítást, melynek magjait testvérei már elvetették. A negyedik fiú azért imádkozott, hogy miniszterként születhessen újjá, aki három bátyja tevékenységét koordinálja. Amikor a legidősebb testvér véletlenül agyoncsapott egy rovar, a rovar azt kívánta, hogy vele együtt születhessen újjá herceggént. A téglákat cipelő szamárnak nem jutott semmi eszébe, és ettől olyan haragra gerjedt, hogy azt kérte, gonosz miniszterként születhessen újjá, aki fondorlatossággal mindent lerombol, amit a király létrehoz. A segéd, aki a hátán cipelte a köveket, értette, hogy a szamár miért fohászzkodott, ezért azt kérte, hogy bölcs miniszter lehessen, aki megfékezi a szamár gonosz tetteit. Az elefánt is kívánni akart, és azon gondolkodott, vajon hány követ cipelt anélkül, hogy akár egyetlen szóval is elismerték volna a munkáját. Ettől olyan dühös lett, hogy azt kérte, királyként születhessen újjá Tibetben, aki elpusztítja a buddhista tanítást. A közelben üldögélő holló azt kívánta, hogy bódhiszattvaként születhessen újra, aki megöli a gonosz királyt. A két brámin fiú, akik a sztúpánál szolgáltak, híres fordítókként akartak visszatérni későbbi életükben. A királyi család két leánya, akik részt vettek a sztúpa felszentelésén, írnokokként akartak újjászületni, akik majd másolják a buddhista szövegeket és kommentárjaikat.⁴⁰ Mivel minden kívánság teljesült, Guru Rinpócse a szövegben felsorolja az aranykorban, Kásjapa Buddha idejében élt szereplőket, és újjászületéseiket Sákjamuni Buddha alatt, a sötét korszakban.⁴¹

	Aranykor Nepálban:	Sötét korszak Tibetben:
I.	Legidősebb fiú	Triszong Decen
2.	Második fiú	Sántaraksita
3.	Harmadik fiú	Guru Rinpócse
4.	Negyedik fiú	A jarlungi Bami Triser
5.	Vérszívó rovar	Pemaszel (Triszon Decen király leánya)
6.	Szamár	Gonosz miniszter, Masang Thronpa
7.	Segéd	Gö Pema Gungcen*
8.	Elefánt	Langdharma
9.	Varjú	Murug Cenpó, Lhalung Palgyi Dorje
10.	Két brámin fiú	Kawa Palceg és Csökro Lüi Gyalcen (fordítók)
II.	Két hercegnő	Denma Cemang és Lekdzsin Nyima

* mGos Padma gung btsan.

³⁹ Buddhista szerzetes.

⁴⁰ DOWMAN 2004, 30, CHORTEN2, 2004, 122.

⁴¹ Kaliyuga, T. *snyigs dus*. A sötét, vagy hanyatló korszak a buddhista szövegek szerinti jelenünk, melynek jellemzője a Buddha tanításának felhígulása, hamis tanítók megjelenése, erkölcsi romlás, erószak.

A harmadik fejezetben Guru Rinpócse a leborulás, a rituális körbejárás, és a sztúpánál adott áldozat jótékony hatásáról beszél. A negyedik fejezet a sötét korszak gyötrelmeit és erkölcsi züllését írja le, a végső időket, amikor az emberek átlagéletkora ötven évre csökken. Pema Gungcen megkéri Guru Rinpócsét, hogy egy jövőbeli életében ő lehessen a sztúpa megjósolt helyreállítója, és a Guru teljesíti kívánságát.

Az ötödik fejezetben Triszong Decen kérdezi mesterét Pema Gungcen inkarnációjáról, és a Guru azt jósolja, hogy vagy a Disznó, vagy a Patkány Évében fog születni; vagy Pal (dPal), vagy Zangpó (bZang po) lesz a neve, és tantrikus gyakorlók családjához tartozik majd. Harminchárom éves korában fogja befejezni a sztúpa helyreállítását. Ha ez nem sikerülne, akkor háború lesz Tibet és Kína között, Tibetet megtámadják északkeletről, és Ngarit egy másik hadsereg foglalja el. Sok ember Szikkimbe menekül, Indiába, Nepálba, Bhutánba, és a himalájai elrejtett földekre. Pema Gungcen reinkarnációjának számos tanítványa lesz, és támogatóinak reinkarnációi abban az életben is mellette állnak majd, mint például Pema Lingpa⁴² (Guru Rinpócse reinkarnációja), Drikung Kunga Rincsen⁴³ (Sántaraksita reinkarnációja), és Karpó Kuntrak⁴⁴ (Triszong Decen király reinkarnációja).⁴⁵

A szöveg mesterien építi egymásra a szereplők múlt, jelen és jövőbeli identitását. A Kásjapa Buddha idején élt segéd újjászületik Pema Gungcenként Tibetben a 8. században, aki egy következő életében majd a sztúpa helyreállítója lesz. A profécia eléggé nyíltan utal arra, hogy Ngacshang Sákja Zangpó lesz a Guru Rinpócse által megjövendölt kincsmester. Bár nem tudni, pontosan mikor jelenik meg az emberi világban, számos olyan elem van a szövegben, – név, családi háttér, kortársai és a kolofón – melyekből felépül multidimenzionális joga, hogy a sztúpa újjáépítője lehessen. Ez a jog családi és klán származásából is következik, mind vér szerint, mind hagyománylánc révén. A nyingma gyakorlók nagyobb hangsúlyt fektetnek a családi és klán származásra, mint más iskolák követői,⁴⁶ központi helyet kap narratíváikban az aranykor, melyet a tibeti királykorral azonosítanak (7–10. sz.), és céljuk annak újraalapítása elrejtett himalájai völgyekben, hogy a vészesen közeledő sötét korszak végét biztonságos helyen vészelhessék át.⁴⁷

⁴² gTer ston Padma gling pa 1450–1521.

⁴³ 16. Drikung egyházfő, rGyal dbang Kun dga' rin chen 1475–1527.

⁴⁴ Dkar po Kun dga' grags pa annak a Mchog ldan mgon po-nak (b. 1497) a mestere volt, akitől Ngacshang Sákja Zangpó az elrejtett földekről szóló könyveket kapta, ugyanakkor Drikung Kunga Rincsen tanítványa is; pontos születési dátuma nem ismert. És bár *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendája* nem említi, érdekes tény, hogy Tennyi Lingpa (bsTan gnyis gLing pa, 1480–1535) szintén e mesterek kortársa volt, aki támogatta Ngacshang Sákja Zangpó tevékenységét, és akit Lacsam Nüdzsin Szale (Lha lcam nus 'byin sa le), Triszong Decen lányának újjászületéseként tisztelték.

⁴⁵ Lásd DOWMAN 2004, 149.

⁴⁶ Lásd Jay VALENTINE cikkét („The Family and Legacy of the Early Northern Treasure Tradition.” *Journal of Global Buddhism*, vol. 16. 2015, 126–143) az Északi Kincshagyomány mestereinek családi és klán kapcsolatairól.

⁴⁷ Erről a témáról bővebben lásd GELLE Zsóka: „Treasure Texts on the Age of Decline: Prophecies concerning the Hidden Land of Yolmo, their reception and impact.” In *Making Ends Meet*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2018; továbbá uő: „Jolmó mandala. Horváth Z. Zoltán

A kincsmestereket, akik a Himalájában vándorolva elrejtett földek (T. *sbas yul*) után kutatnak, a huszonöt Guru Rinpócse tanítvány reinkarnációjának tartják: e csoporthoz tartozik Triszong Decen király és udvartartása, magas politikai státusszal bíró miniszterek és más udvari emberek, akik Tibet legősibb és legerősebb klánjaival állnak vérrokonságban. Míg sokan *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendájában* szereplő karakterek közül a huszonöt tanítvány csoportjának tagjai, addig az, aki Jolmó tulkuinak legitimitása szempontjából a legfontosabb, Gö Pema Gungcen, nem tartozik közéjük, ami felveti a kérdést, hogy milyen jelentőséggel bírhatott a királykor idején. Vitali, aki egyik munkájában Kjirong két uralkodó családjának történetéről ír, említi a Dzsampalingpa családot, mely a Gö klánhoz tartozott (tibetiül mGos, néha 'Gos).⁴⁸ Forrásainak tanúbizonysága szerint a Gö klán tagjainak öt generációja, többek között az is, melyhez Pema Gungcen tartozott, Üben (dBus), Közép-Tibetben lakott, és miniszterekként szolgálták a Jarlung dinasztia királyait. Gö Pema Gungcen *chos blon* volt, azaz vallásügyi miniszter. Vitatott, hogy pontosan mikor élt, a források ellentmondanak egymásnak. Pawo Cuglag Threnga (dPa bo gTsig lag 'phreng ba, 1504–1566), a híres tibeti történetíró Triszong Decen király miniszterei közé sorolja, míg *Ba testamentuma (sBa bzbed)* nem őt, hanem nagyapját említi Triszong Decen minisztereként.

Ngacshang Sákja Zangpó utolsó éveit Jolmóban töltötte tanítványai körében. Mielőtt eltávozott, arra utasította tanítványait, hogy találják meg inkarnációját egy uralkodóktól származó családban (T. *mnga' bdag pa'i sku brgyud*).

A legtöbb kincsmester szellemi örökségét vérrokonainak adja át, továbbá közeli tanítványoknak, és más megjövendőlt kincsmestereknek, ám elég ritka, hogy haláluk után reinkarnálódjanak. A Jolmó tulkuk hagyományvonala rövid, csak öt tagja van, és közülük is Ngacshang Sákja Zangpó csak poszthumusz kapta meg a Jolmó tulku címet,⁴⁹ ami gyakran előfordul Tibetben.

A második Jolmó tulkuról, Namkha Gyacsinról (Nam mkha' rgya byin, 16. sz.) kevés információnk van. Annyit bizonyosan tudni, hogy Ngacshang Sákja Zangpó legfontosabb tanítványa, Lekden Dorje volt az, aki Namkha Gyacsint bevezette a nyingma iskola tanításaiba, és voltak kagyü mesterei is. Elődjéhez hasonlóan ő is renoválta a bódhnáthi sztúpát, és szellemi vezetője volt a Gungthang királyság akkori uralkodójának, Sonam Wangcsugdének (bSod nams dbang phyug lde, 1577–1627).⁵⁰ A Jolmó tulkuk szempontjából fontos figura a kongpói Locshen Cshoggi

.....
emlékére.” *Kerélynomok*, Budapest, TKBF, 2015, 133–144; és uő: „Gter ma a hanyatlás koráról. Szerzőség és hitelesség kérdése egy tibeti szöveg kapcsán.” In *Kéklő hegyek alatt lótszok tava. Tanulmányok Bethlenfalvy Géza tiszteletére*, Budapest, L'Harmattan, 241–253.

⁴⁸ Roberto VITALI: „Historiographical Material on Early sKyid-grong. Gathered from Local Documents and bKa'brgyud-pa Sources.” In *The Pandita and the Siddha*. Tibetan Studies in Honour of E. Gene Smith. Dharamsala, Amnye Machen Institute, 2007, 288.

⁴⁹ EHRHARD 2007: 29.

⁵⁰ Elég fiatal lehetett a király ekkor, mert életének második felében már a szövegek a harmadik Jolmó tulkut említik mestereként. EHRHARD 2007, 30.

Tulku,⁵¹ akit Namkha Gyacsin egyszer bizonyos rituálék segítségével meggyógyított egy komoly betegségből. Halála előtt a második Jolmó tulku egy különleges tükrot küldött ajándékba egykori betegének, hogy következő reinkarnációjának sorsáról érdeklődjön. Hogy, hogy nem Locshen Cshoggi Tulku fiát ismerték fel harmadik Jolmó tulkuként.

3. A harmadik Jolmó tulku, Tenzin Norbu

A harmadik Jolmó tulku, Tenzin Norbu (bsTan 'dzin nor bu, 1589–1644) volt a legaktívabb politikai és szellemi értelemben is a Jolmó tulkuk között. Tibetben és Nepálban is számos befolyásos baráttra tett szert. Kincsmester volt, és felfedezett kincstanításai között szerepel egy olyan szöveg is, mely Gö Pema Gungcentől saját életéig bemutatja korábbi inkarnációinak sorát.⁵² Az identitás építgetése egészen addig fejlődött, hogy a Jolmó tulkunak látható jellel kellett bizonyítania – a hátán lévő forradással –, hogy a legendás segéd valódi reinkarnációja, aki a sztúpa építéskor a köveket cipelte.⁵³ Tenzin Norbu 1604-ben részesült a *genyen* (*dge bsnyen*) fogadalomban⁵⁴ a hatodik Samarpa (Zhva dmar pa, 1584–1630) jóvoltából,⁵⁵ és élete első felében többnyire kagyü tanításokat kapott. Tibet legkaotikusabb időszakában, amikor a két központi tartomány Ü és Cang háborút viselt egymás ellen, ő Nepálba utazott Sivaszimha király⁵⁶ meghívására 1617-ben. Tenzin Norbu a király palotája előtt nyilvános beavatást adott (*khrom dbang chen po*), megfordult Szvajambunáthnál, és a Kathmandu-völgy fontosabb buddhista zarándokhelyein. Sivaszimha király elégedettsége jeléül kinevezte a bódhnáthi sztúpa egyházi gond-

⁵¹ Lo chen mchog gi sprul sku, másnéven Rigzin Thrinle Wangcsug (Rig 'dzin 'Phrin las dbang phyug), vagy Csenrézi Wang Locsen (sPyan ras gzigs dbang Lo chen). Egy híres Dzsonangpa láma, Locsen Ratnabhadra reinkarnációja volt, és közeli kapcsolat fűzte olyan korabeli nagy lámákhoz, mint Dzsonang Taranátha, a hatodik Samarpa, és az ötödik Dalai Láma.

⁵² Franz-Karl EHRHARD: *Views of the Bodhnath Stupa*. Kathmandu, Vajra Publishing, 2005, 18–26.

⁵³ Yol mo ba sprul sku bsTAN 'DZIN NOR BU: *Rang gi rtogs pa brjod pa rdo rje'i sgra ma'i brgyud mangs*. Yol sprul bsTan 'dzin nor bu'i gsung thor bu. Delhi, Dawa Lama, 1982, 95–248, W22115 (TN); EHRHARD 2007, 31–32; BOORD 2013, 64.

⁵⁴ Sz. *upászaka* fogadalom. Világi emberek buddhista fogadalma, hogy szorgalmasan gyakorolnak, és betartják a legfontosabb buddhista előírásokat, mint a nem-ölés, stb.

⁵⁵ A hatodik Samarpa szintén utazott Nepálban, és Jolmóba is ellátogatott 1629–30-ban. Lásd 6th Zhva dmar pa Chos kyi dbang phyug: *Bal yul du bgrad pa'i lam yig nor bu spel ma'i phreng ba*. NGMPP Reel no. L387/3 (SHAMAR); Franz Karl EHRHARD: „The Lands are like a Wiped Golden Basin: The 6th Shamarpa's Journey to Nepal and his Travelogue (1629/30)”. In *Les habitants du toit du Monde: Etudes recueillies en hommage à Alexander W. Macdonald*, ed. Samten G. Karmay, Nanterre, Societe d'Ethnologie, Resherches sur le Haute Asie, 12, 1997, 126–132; N. LAMMINGER: *Der Sechste Zhva dmar pa Chos kyi dbang phyug (1584–1630) und sein Reisebericht aus den Jahren 1629/1630: Studie, Edition und Übersetzung*. PhD Dissertation, München, LMU, 2013.

⁵⁶ 1578 és 1619 között Kathmandu királya volt, majd 1598 és 1619 között Pátan királysága is uralma alá került.

nokának. Tenzin Norbu felújította és újraszentelte a sztúpát, és visszatért Cangba, Közép-Tibetbe. Legfőbb rezidenciája Csung Riwocséban (gCung ri bo che) volt, melyet Thangtong Gyalpó (Thang stong rgyal po, 1361–1485) alapított. Itt Gyurme Dechentől (Lo chen 'gyur med bde chen, 1540–1615) Kálacsakra tanításokat kapott, majd nemsokra rá találkozott legfontosabb mesterével, Rigzin Ngagi Wangpóval (Rig 'dzin Ngag gi dbang po, 1580–1639), aki felhatalmazta, hogy az Északi Kincshagyomány vonaltartója legyen. Ahogy ez utóbbi hagyomány követői, ő is a Riwo Palbar hegyhez⁵⁷ ment, és alapított ott egy elvonulóközpontot. Újralátogatta azokat a helyeket, ahol az első Jolmó tulku kincstanításokat fedezett fel. 1622-ben úgy döntött, hogy visszaadja a szerzetesi csuhát, és ngagpa (*sngags pa*)⁵⁸ lesz, és 1629-től Gungthang hercegnője lett tantrikus partnere, akitől egy lánya született. Az ötödik Dalai Láma tanácsadójaként is tevékenykedett, 1637-től kezdve többször meglátogatta, melynek folyamányaként a Dalai Láma sokszor írt a Jolmó tulku tevékenységéről. Mestere, Rigzin Ngagi Wangpo halála után ő gondoskodott az Északi Kincshagyomány központi kolostoráról, Dordzse Drakról, és mestere újjászületését is megkereste.

4. A negyedik Jolmó tulku, Zilnön Wangyal Dordzse

Zilnön Wangyal Dordzse önéletrajzának számos változata fennmaradt kéziratban, mely mutatja, milyen népszerű volt a Himálaja vidékén.⁵⁹ Apja, Rigzin Tobden Wangpo (Rigs 'dzin sTobs ldan dbang po) a harmadik Jolmó tulku tanítványa volt, és amikor Tenzin Norbunak Dordzse Drakba kellett költöznie, őt nevezte ki a bódhnáthi sztúpa felügyelőjének, és elismerte Lhalung Palgyi Dorje (lHa lung dPal gyi rdo rje) újjászületésének.⁶⁰

Amikor Rigzin Tobden Wangpo Bódhnáthba költözött, szerzett magának egy élettársat. Egyik tibeti útjuk alkalmával, melynek során Ngacshang Sákja Zangpo szülőhelyét is meglátogatták, gyermekük született, Rigzin Zilnön Wangyal Dordzse (1647–1716), akit elismertek a harmadik Jolmó tulku újjászületésének. Mivel a harmadik Jolmó tulku hátrahagyott egy jóslatot, mely szerint nem Tibetben fog

⁵⁷ A Riwo Palbar hegynél lévő kolostori birtokot Gungthang királya, Thri Cshogdrubde (Khri mChog grub lde) adományozta Rigzin Gödemnek 1398-ben. Lásd J. W. HERWET: *The Hagiography of Rig 'dzin Rgod kyi ldem 'pbru can and the Three Historical Questions Emerging from It*. PhD dissertation, University of Washington, 1994, 127.

⁵⁸ Világi tantrikus szakértő.

⁵⁹ *Zil gnön dBang rgyal rdo rje'i gsung thor bu*. Reproduced from a rare manuscript from the library of bLama Ni ma of gLan 'phran, Darjeeling, Konchhog Lhadripa, 1985, W21897. (ZILNON)

⁶⁰ Lhalung Palgyi Dordzse szerzetes volt, és a legenda szerint ő ölte meg Langdharma királyt 842-ben, amiért a buddhizmust üldözni kezdte Tibetben. Ahogy korábban már említettük, *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendájában* is szerepel, ahol az elefánt azt kívánja, hogy Langdharma királyként szülessen újjá, a holló pedig, aki épp jelen van, azért imádkozik, hogy következő életében megölhesse ezt a gonosz királyt. CHORTEN 2, 2004, 122.

újjászületni, számos alkalommal tesztelték Zilnon Wangyal Dordzse státuszát, és helyzete vitatott volt egészen addig, míg nem találkozott a harmadik Jolmó tulku lányával, Cshödzinnel (Chos 'dzin), aki szintén hangot adott kételkedésének, míg meg nem látta a hátán lévő forradásokat.

Zilnön Wangyal Dordzse már 11 évesen befejezte kolostori tanulmányait, és az ötödik Dalai Láma szentelte szerzetessé. Az Északi Kincshagyomány minden tanítását, beavatását és felhatalmazását az ötödik Dalai Lámától kapta meg. Nemcsak Tibetben utazott sokat, de Jolmóban is éveket töltött elvonulásban, és szoros kapcsolatot ápolt a Jolmótól nyugatra fekvő királyság Gorkha uralkodójával, Prithivīpata Shahhál (1667–1714), és Kathmandu királyával is, Pratap Mallával (1641–1674), aki a Jolmó tulku lánytestvérét is feleségül vette. Elődeihez hasonlóan élete során kétszer is felújította és újraszentelte a bódhnáthi sztúpát, és kétszer is kinevezték Jolmó kolostorainak felügyelőjévé.

Trinle Dudzsom ('Phrin las bdud 'joms, 1726–1789) aki az ötödik volt a Jolmó tulkuk sorában, szorosabb kapcsolatot ápolt anyja rokonaival, a Domarpákkal (mDo dmar ba), és mivel két kolostor felügyeletét is rábízta a család Tibetben, visszaköltözött, és csupán 1748-ban látjuk ismét a bódhnáthi sztúpánál, amikor messterével, a híres Rigzin Cewang Norbuval (Rig 'dzin Tshe dbang nor bu, 1698–1755) visszatért a sztúpát felújítani.

5. Összegzés

A Jolmó tulkuk gyakran visszatértek ugyanazokra a szent helyekre spirituális gyakorlás céljából, melyeket korábbi újjászületeik is előnyben részesítettek. Sok időt töltöttek a Gungthang királyság területén, ahol gyakran a Riwo Palbar hegynél meditáltak. Híresek voltak mágikus képességeikről, különleges szertartásaikkal meg tudtak állítani járványokat, árvizet, vagy épp a Tibetet megtámadó seregeket (*dmag bzlog*). Vándorjógiként és kincsmesterként éltek, az Északi Kincshagyomány vonaltartói voltak, de más hagyományvonalakkal is megismerkedtek, jól ismerték az elrejtett földekről szóló próféciákat, és gyakran felkeresték ezeknek földrajzi megfelelőit a Himalájában. Hatalmuk és tudásuk nemcsak a gunthangi uralkodók szellemi vezetőjévé tette őket, de a nepáli Malla és Gorkha királyok is gyakran kérték segítségüket. Szolgálataikért gyakran földadományokat kaptak, és mindig a tibeti határ közelében, a Gungthang királyságtól nem messze fekvő Jolmóban választottak földet maguknak, mely egyike annak a hét elrejtett földnek, melyeket az Északi Kincshagyomány alapítója, Rigzin Gödem megjövendölt. Ezek a jóslatok gyakran említik, hogy a sötét korszakban a buddhista gyakorlás hanyatlik, a templomok kiürülnek, és az aranykor (a tibeti királykor) templomai romokban állnak. Emiatt gyakran áldozták energiájukat régi templomok és sztúpák felújítására Dél-Tibetben, és ahogy a forrásokból láttuk, Nepálban is. Hogy mikor lett része a Dzsarung

Khasor sztúpa és a Szvajambunáth ennek az átfogó vízióinak, nem pontosan datálható.

A Jolmó tulkukat a bódhnáthi sztúpa legendás építősegédjének újjászületéseként tisztelték, és *A nagy Dzsarung Khasor sztúpa legendája* című szöveg biztosította legitimitásukat és jogukat, hogy a sztúpa egyházi gondnokai és a hozzátartozó földek tulajdonosai legyenek, mely jogot a Malla királyok szentesítettek számukra. Mind híres és befolyásos tibeti családokból származtak, és ez, továbbá különleges spirituális helyzetük segített abban, hogy személyes kapcsolatokon alapuló hálózatokat építsenek ki befolyásos szellemi és politikai vezetőkkel. Egyes esetekben rokoni kapcsolat, beházasodás is segítette pályájukat.

1. kép. A bódhnáthi sztúpa

A newári források szerint a Dzsarung Khasor sztúpa eredetijét Kr. u. 505-ben a Licshavi király, Manadéva építette apja, Varsadéva relikviáinak, akit akaratlanul megölt. A tibeti szövegekből csak annyit tudni, hogy a sztúpa még azelőtt épült, hogy Triszong Decen meghívta Tibetbe Guru Rinpócsét a 8. században. Amúgy Guru Rinpócse egyik 13. századi életrajza az első tibeti buddhista szöveg, mely a Dzsarung Khasor sztúpát említi.⁶¹ Ahogy a tibeti forrásokból láttuk, a 16–18. század között a Jolmó tulkuk voltak a sztúpa védnökei, de a kínai-nepáli háború felborította a kétszáz éven át tartó egyezséget. 1859-ben Dzsang Bahadur, a Rána miniszterelnök a Kína Szecsuán tartományából származó nyingma jóginak, Taipo Singhnek ajándékozta a Dzsarung Khasor sztúpát, amiért az fordítóként nagy szolgálatot tett a kínai-nepáli háború béketárgyalásainál 1853-ban. A második és harmadik Csini Láma – ahogy Taipo Singh leszármazottait nevezték – a Dalai Lámák képviselő-

⁶¹ *Padma bka' thang shel brag ma.*

jeként is működött Bódhnáthban, mivel a környék lakossága egyre gyarapodott, nemcsak helyi tamangokkal, de tibeti kereskedőkkel is. Bódhnáth szellemi és politikai vezetői így egyre nagyobb hatalomra tettek szert, egészen 1982-ig, Bódhnáth utolsó hagyománykövető Csini Lámájáig. Ezt követően egyre több tibeti kolostor épült a sztúpa közelében, és a hatalom ma már megoszlik a jelenlegi nem túl népszerű Csini Láma, és a tibeti lámák között.

Rezümé

A Dzsarung Khasor sztúpa a Kathmandu-völgy (Nepál) egyik legfontosabb buddhista zarándokhelye. A jelen tanulmány a sztúpa történetéhez kapcsolódó 16–18. századi tibeti forrásokat vizsgálja, többnyire a sztúpa egyházi gondnokságért felelős lámák életrajzaiból merít, hogy átfogó képet adhasson a sztúpa újjáépítésének történetéről, az ehhez kapcsolódó legendákról, és magyarázattal szolgáljon arra, hogyan lett egy nepáli sztúpa egy messzi múltba nyúló tibeti hagyomány része, állandó felújítása hogyan segíti a Buddha tanításának fenntartását egy hanyatló korszakban.

Kulcsszavak

sztúpa, nyingma iskola, kincsmester – tertön, kincstanítás – terma, újjászületés – tulku, jolmó, elrejtett föld, sötét korszak

Abstract

Zsóka Gelle

The History of the Bodhnath Stupa in the Light of Tibetan Sources

The Jarung Khasor stupa is one of the most important Buddhist pilgrimage sites of the Kathmandu valley in Nepal. The present paper uses 16-18th century Tibetan sources, mainly biographies of the lamas, who acted as sextons of the stupa, in order to give a detailed picture of the history of its 16th century reconstruction, and the related legends. It also attempts to explain how a stupa in Nepal became part of a Tibetan tradition reaching far back into the past, and how the constant renovation of the stupa helps to preserve the Buddha's teaching in an age of decline.

Keywords

stupa, nyingma school, treasure master – tertön, treasure teaching – terma, reincarnation – tulku, yolmo, hidden land, declining age / dark age